

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner i Mossregionen
Moss, Rygge, Råde og Våler
(2015-2019)

SAMMEN MOT VOLD

- forebygging gjennom tilstedeværelse,
samarbeid og nytenkning



INNHOLD

1. Sammendrag	4
2. Om handlingsplanen	5
Nasjonale føringer.....	5
Lokal handlingsplan og veileder	5
Målgrupper som planen omfatter	6
Begreper.....	6
Planens oppbygning.....	7
Behandling i by- og kommunestyre	7
3. Å forebygge vold	8
Typer vold	8
Voldsmønstre.....	9
Den forebyggende tiltakskjeden	9
4. Forskning og hovedmål	11
Nyere forskning	11
Status i Mossregionen.....	13
Planens hovedmål.....	14
5. Mål, tiltak og virkemidler	15
5.1 Tverretatlig og interkommunalt samarbeid.....	15
5.2 Brukermedvirkning/undersøkelser	19
5.3 Informasjon til ulike grupper i befolkningen	21
5.4 Avdekke vold – hjelpeapparatets kunnskap og kompetanse.....	23
5.5 Forhindre vold og overgrep.....	27
Partnerdrap og grovere vold	27
Når volden er avdekket og voldsutsatt fortsetter å leve med overgriper	28
Tilbud til overgriper	29
Når voldsutsatt etablerer seg uten overgriper	31
5.6 Beskyttelse, rettspraksis og lovverk.....	32
5.7 Alkoholpolitikk og voldsforebygging.....	33
5.8 Samfunnet og holdninger	34
6. Tiltak rettet mot sårbare grupper	36
6.1 Vold mot barn.....	36
6.2 Vold mot eldre og personer med funksjonsnedsettelse	39
6.3 Vold mot kvinner i aktiv rus.....	41
6.4 Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet	42
6.5 Voldtekt.....	43
7. Om vold i nære relasjoner	45

8. Økonomi	47
9. Status nasjonalt.....	48
10. Virkeperiode og implementering.....	49
Evaluering og fornyelse	49
11. Prosjektorganisasjon.....	50
12. Henvisninger.....	52

*Vold og overgrep i nære
relasjoner **rammer hardt**, og det
rammer mange. Vold i nære
relasjoner er ikke et privat
problem, men et **offentlig
anliggende**. Vi må **handle!***

*(fra Justisdepartementets veileder for utvikling av
kommunale handlingsplaner, 2008/2013)*

1. SAMMENDRAG

I regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017 oppfordres landets kommuner å utarbeide kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Mosseregionens handlingsplan er bestilt av rådmennene i kommunene Moss, Rygge, Råde og Våler. Planen gjelder i perioden 2015-2019.

Planen omfatter vold i nære relasjoner i et livslangt perspektiv og i dette inngår tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og voldtekt.

Planen tar utgangspunkt i Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) sin rapport «Vold og voldtekt i Norge - en nasjonal forekomststudie» (2014). Her fremgår det at vold og overgrep rammer en betydelig del av befolkningen og at volden for mange starter i tidlig barnealder. Samtidig viser studien at mye av volden fremdeles er skjult - bare 1 av 3 voldsutsatte tar kontakt med hjelpeapparatet.

Vold i nære relasjoner påfører den voldsutsatte store psykiske skader. Vista Analyse har i 2012 på oppdrag fra Justisdepartementet («Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner») beregnet de samfunnsøkonomiske årlige kostnadene til mellom 4,5 til 6 mrd kroner. I forhold til innbyggertallet i Mosseregionen tilsvarer dette mellom 50-70 mill kroner. Dette store omfanget av menneskelig lidelse og samfunnsmessige konsekvenser betyr at vi står overfor et omfattende folkehelseproblem.

Forebyggende arbeid mot vold i nære relasjoner kan inndeles i fire satsningsområder: Informasjon, avdekking, akuttiltak og nyetablering. Hovedmålene i denne handlingsplanen vil ligge innunder de to førstnevnte:

- **Avdekke volden så tidlig som mulig.**
Sentrale aktører vil være helsestasjon, leger/tannleger, skoler og barnehage.
- **Nå de to av tre voldsutsatte som i dag ikke kontakter hjelpeapparatet.**
Virkemidlene vil være å utarbeide gode verktøy for å se, spørre, samtale og handle.
- **Helhetlige tilbud til voldsutsatte ved å øke hjelpeapparatets kjennskap til hverandre.** Virkemidlene vil være tverretatlige samarbeidsrutiner, felles opplæring og fagkonferanser, samkjøring av informasjonsarbeidet og anonyme drøftinger.

Kommunene har nylig gjennomført en kartlegging av barn og unges situasjon i forhold til Barnekonvensjonen, gjennom Fylkesmannens satsing på «Sjumilssteget». Resultatene og tiltakene fra denne kartleggingen bør ses i sammenheng med handlingsplanen når det gjelder vold mot barn.

De fleste tiltakene i handlingsplanen er ment å inngå i ordinær drift. Noen tiltak krever ekstra ressurser som er kalkulert og anslått i planen.

2. OM HANDLINGSPLANEN

NASJONALE FØRINGER

Regjeringen har de siste tre årene lagt frem tre handlingsplaner mot vold:

- Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (“Et liv uten vold” 2014-2017)
- Regjeringens handlingsplan mot voldtekt (2012-2014)
- Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016)

Justis- og beredskapsdepartementet har det koordinerende ansvaret for gjennomføringen av de to førstnevnte planene, mens Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet har ansvaret for den sistnevnte.

I regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017 tiltak nr 38 oppfordres kommunene til å utarbeide kommunale eller interkommunale handlingsplaner.

I regjeringens handlingsplan mot voldtekt har videreutvikling av overgrepsmottakene fått en sentral plass.

Felles fokusområder i alle tre handlingsplanene er forebygging, synliggjøring, kompetanse, samarbeid og målet om at alle skal nås.

Formålet med en kommunal handlingsplan er å forebygge og minske den lidelsen volden medfører for kommunens innbyggere. Dette gjøres ved å både forhindre overgrepshendelser og gjennom å minske konsekvensene av overgrep gjennom tilbud om god behandling og oppfølging til voldsutsatte.»

(Justisdepartementets veileder, 2013)

LOKAL HANDLINGSPLAN OG VEILEDER

Handlingsplanen mot vold i nære relasjoner for Mosseregionen ble bestilt av rådmennene i kommunene Moss, Rygge, Råde og Våler. Planen er en fagplan og skal ha en varighet på fire år. Den tar utgangspunkt i nasjonale føringer og nyere forskning, og sammen med erfaring og nytenkning danner dette grunnlaget for valg av mål og tiltak. Planen er interkommunal og skal gi felles retning til ulike virksomheter i tiltakskjeden.

Det skilles mellom handlingsplanen og en veileder som inngår som eget tiltak i planen.

Handlingsplanen vil gjelde for kommunale og interkommunale virksomheter der barnevern, helsestasjon, helse- og omsorgstjenester, skoler/barnehager og krisesenter vil være sentrale aktører. Planen vil også gi retning for tematikk som kan tas med inn i

tverrsektorielle samarbeidsorgan, fylkeskommunale og statlige virksomheter som SLT, politiråd, videregående skoler, politi, DPS, familievernkontor, overgrepsmottaket og konfliktrådet.

Veilederen skal gi praktisk og konkret informasjon om rutiner for å avdekke og melde fra om vold i nære relasjoner.

Frivillige organisasjoner som idretts- og kulturforeninger, humanitære organisasjoner og interesseorganisasjoner med tilbud om aktiviteter og nettverksbygging kan være viktige bidragsyttere innenfor arbeidet mot vold. Det er viktig med tydelig rolle- og ansvarsfordeling mellom det offentlige og de frivilliges ansvarsområde. Frivillige omfattes derfor ikke direkte av planen, men utgjør et viktig supplement til det offentlige.

MÅLGRUPPER SOM PLANEN OMFATTER

Planen omfatter mål og tiltak mot vold i nære relasjoner i **et livslangt perspektiv**, som også inkluderer voldtekt, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet.

Sårbare grupper som vil beskrives spesielt er:

- Vold mot barn og såkalt «oppdragervold»
- Vold mot eldre
- Vold mot personer med tilleggsproblematikk innen rus/psykiatri
- Vold mot personer med funksjonsnedsettelse

Planen omfatter ikke:

- Overfallsvoldtekter, da dette ikke kommer innunder definisjonen av «nær relasjon».
- Menneskehandel. Politiet har ansvaret for årlige samarbeidsmøter (Tverretatlige Operative Team, TOT) der politiet, flyplass- og grensekommunene, krisesentrene (prostitusjon) og barnevernstjenesten deltar. Det er utarbeidet egne rutiner for håndtering av menneskehandelsaker i Østfold.

BEGREPER

Hjelpeapparat:

Det finnes ingen klar definisjon på hva et «hjelpeapparat» er. I denne planen menes offentlige tjenester der voldsutsatte kan henvende seg til for å få hjelp til å komme seg bort fra vold i nær relasjon.

Tiltakskjede:

Tiltakskjedeforeningen relateres til et prinsipp hvor det forutsettes at tjenesteapparatet har rutiner for når, på hvilken måte og hvem som har ansvar overfor brukeren ved overføring fra et helsetjenestenivå til et annet. I tillegg ligger i dette at det finnes rutiner for tverrfaglig og tverretatlig samordning på samme nivå. Dette gjelder både på individ- og systemnivå (regjeringen.no/dokument/rapporter og planer).

PLANENS OPPBYGNING

Hensikten med en handlingsplan er at den enkelte ansatte ser sammenhengen mellom tiltakene og egen jobbutførelse.

I første del av planen gis det en oversikt over voldsforebyggende arbeid, inndelt i fire kategorier. Deretter presenteres nyere forskningsresultater som danner basis for valget av hovedmålene.

Beskrivelser av mål, valgte tiltak og virkemidler utgjør hoveddelen av planen. Underkapitlene er bygget opp i tre deler. Første del skal gi leseren forståelse, deretter kommer tiltakene som vil være konkrete eller av typen «vurdere» eller «utrede». Der det er hensiktsmessig vil konkrete virkemidler inngå i tiltakene. Ellers gis det eksempler på virkemidler i etterkant av tiltakene, ment som en idébank.

Det er viktig å få frem at tiltakene i kapittel 5, som informasjon, forebygging og samarbeid, i hovedsak gjelder alle målgruppene. Særskilte tiltak for sårbare grupper beskrives i tillegg i kapittel 6.

Det antas at lesere av planen i stor grad kjenner voldsbegrepet og hva det innbefatter. Beskrivelse av de ulike typer for vold er derfor plassert etter tiltakene.

En kort statusbeskrivelse av det voldsforebyggende arbeidet i Mossregionen inngår i planen, men på grunn av ulik organisering i de fire kommunene er vanskelig å si noe generelt.

Tiltakene er ment å skulle inngå i den enkeltes arbeidsoppgaver og vil i utgangspunktet ikke medføre ekstrakostnader for kommunene. Noen tiltak vil likevel ha en kostnadsmessig konsekvens. Dette anslås sammen med tiltakene. Et eget kapittel om økonomi gir tips om mulige, tverrsektorielle prosjektsamarbeid og hvor man kan søke midler.

Avslutningsvis skisseres en plan for implementering i kommunene.

BEHANDLING I BY- OG KOMMUNESTYRER

Planen er vedtatt av kommunene høsten 2015 (Moss 19.05.15, Våler 27.08.15, Rygge 03.09.15 og Råde 10.12.15).

3. Å FOREBYGGE VOLD

TYPER VOLD

I norsk sammenheng er ikke «vold» et fast avgrenset juridisk begrep. I Straffeloven opereres det primært med termene legemsfornærmelse og legemskrenkelse. Per Isdals definisjon av vold (2000) benyttes ofte:

«Vold er enhver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil»

(Per Isdal, 2000)

Hva som er vold, oppfattes i dag i større grad ut i fra handlingens virkning på offeret. Stikkord som beskriver virkningene av vold er: I det skjulte, gjentakende, avhengighet, skam og skyld, tilpasning, kontroll, isolasjon, ambivalens, utmattende, mangel på sosialt liv, mangel på jobb og utdanning, avmakt, håpløshet.

For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling (ref. WHO). Ordet vold kan ha en «utviklingshemmende form» som gir den voldsutsatte en negativ menneskelig utvikling. Det er viktig å beskrive hvilken vold man utsettes for.

Volden har mange ansikter og i denne planen inngår ulike typer vold:

- Fysisk vold
- Seksuell vold
- Materiell vold
- Psykisk vold
- Latent vold
- Økonomisk vold

«Nær relasjon» defineres som en man har tilknytning til - som partner, barn, foreldre, søsken, svigerforeldre, svoger. Vold i nære relasjoner innbefatter også:

- Mangel på handling/omsorgssvikt
- Barn som er vitne til vold er utsatt for vold
- Æresrelatert vold
- Tvangsekteskap
- Kjønnsløstelse

(nærmere begrepsbeskrivelse i kapittel 7.)

VOLDSMØNSTRE

Man snakker i hovedsak om to voldsmønstre (Meld. St. 15 (2012-2013) «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner»):

- Den grove, gjentagende og/eller kontrollerende volden: en blanding av ulike former for vold, trakassering og trusler, langvarige fysiske og psykiske skader.
- Den episodiske volden som ikke nødvendigvis gjenspeiler et skjevt maktforhold på den andre: utløses ved visse stressituasjoner der frustrasjon og vrede slår over i fysisk aggresjon. Voldsutøveren har vanligvis ikke noe kontrollbehov.

DEN FOREBYGGENDE TILTAKSKJEDEN

Å forebygge og stoppe vold i nære relasjoner er en omfattende og sammensatt oppgave. Å forebygge og stoppe vold kan deles inn i fire tiltakskategorier som utgjør den forebyggende tiltakskjeden:

Informere – Avdekke – Akuttiltak - Nyetablering

Det kan være hensiktsmessig å skille mellom om volden er avdekket eller skjult:

1. Ikke avdekket vold – der utfordringene vil være å identifisere, avdekke, erkjenne, informere, opprette kontakt.
2. Avdekket vold der voldsutsatt etablerer seg på egen hånd – der det den første tiden vil være forstørret risiko for grov vold og partnerdrap, og politiet og krisesentre vil være viktige aktører.
3. Avdekket vold der voldsutsatt fortsetter å leve sammen med overgriper – der konfliktråd, barnevern, familievernkontor, behandling av overgriper vil være sentrale aktører for å «følge med» og forebygge ny vold.

Om volden er skjult eller avdekket vil generere ulike forebyggende tiltak. Denne sammenhengen vises i oversikten i tabell nr 1 på neste side. Det fremgår også her i hvilke kategorier tiltakskjedens virksomheter bidrar.

INFORMASJON	AVDEKKE	AKUTTILTAK	NY-ETABLERING
<p>Den skjulte volden -> Informasjon til befolkningen.</p> <p>Strategier for å nå ut med informasjon til særlig utsatte grupper. Ulike grupper, ulik tilnærming.</p> <p>Samkjøre det tverretatlige, lokale informasjons-arbeidet.</p> <p>Synliggjøre nasjonale informasjonskampanjer.</p> <p>Holdningsskapende arbeid og synliggjøring av gode rollemodeller.</p> <p>Foreldre-/foresatteveiledning.</p> <p>Synliggjøre alkoholens sammenhenger med voldsutøvelse.</p> <p>Et synlig og tilgjengelig hjelpeapparat – både «inne» og «ute».</p>	<p>Den skjulte volden -></p> <p>Gode verktøy for å avdekke vold i nære relasjoner i førstelinjen (helsestasjon, helse- og omsorgstjenester, skoler, politi, nav, frivillige organisasjoner, skole og behandlings-institusjoner)</p> <ul style="list-style-type: none"> - se og spørre - rutinemessige spørsmål/ screening - kjennskap til hjelpetilbudene - kunnskap om tabu og skamprosesser - henvise/melde <p>Tverrfaglige fagkonferanser for å øke kunnskapen om det å avdekke vold.</p> <p>Hospitering mellom virksomhetene.</p>	<p>Avdekket vold der voldutsatt etablerer seg uten voldsutøver (høy risiko for grov vold).</p> <p>Krisesentre</p> <ul style="list-style-type: none"> - Forhindrer vold og partnerdrap - Støtte, veiledning, nyetablering <p>Overgrepsmottak</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fysisk og psykisk behandling - Legesjekk - Bevis i hht rettsaker - Støtte <p>Politiet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Besøksforbud, kode 6, fotlenke - Domfellelse - Må bruke eksisterende lovverk aktivt <p>Barnevernet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Akuttplassering - Hjelpetiltak i akuttfasen 	<p>NAV</p> <ul style="list-style-type: none"> - Økonomisk bistand i overgangsfasen - Bolig - Bistand barn - Arbeid <p>Skoler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Norskkurs - Videregående/høyskoler <p>Sykehus og lege</p> <ul style="list-style-type: none"> - Psykisk helse - Rus <p>Advokat ved rettsak</p> <p>Oppfølging krisesenter</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dagsamtaler - Nettverkstreff - Samtale-grupper <p>Frivillige organisasjoner</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tilbud i lokalmiljøet - Tilbud til barn

SAMARBEID:

- Forebyggende tiltakspakker **der volden er avdekket og voldutsatt fortsetter å leve med overgriper** -> samtaler, ressursgrupper, familierapi, behandling av overgriper (familievern, konfliktråd, krisesenter, barnevern og politi).
- Systemisk samarbeid: Møteplasser der samarbeidsrutinene drøftes. Felles prosjekter og prosjektsøknader.

Tabell nr 1 «En oversikt – forebyggende tiltakskjede i arbeidet mot vold i nære relasjoner»

4. FORSKNING OG HOVEDMÅL

NYERE FORSKNING

Samfunnsøkonomiske kostnader

Vista Analyse fikk i 2012 oppdrag fra Justisdepartementet å beregne de samfunnsøkonomiske kostnadene som følge av vold i nære relasjoner i Norge. Deres funn var:

- I 2010 ble det begått 14 partnerdrap i Norge og 8000 kvinner og 8000-22 000 barn ble utsatt for grov vold i nære relasjoner pr år i Norge.
- De samfunnsøkonomiske kostnadene beløper seg til mellom 4,5 til 6 mrd kroner (2010).

I forhold til innbyggertallet vil dette tilsvare en kostnad for Mosseregionen på mellom 50-70 mill kroner.

«Vold mot kvinner påfører store psykologiske skader, som depresjon, post- traumatisk stress, søvnproblemer, spiseforstyrrelser og selvmordstanker»

(Verdens helseorganisasjon, WHO, 2011).

Forekomst

I 2014 kom en viktig og omfattende forekomststudie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) «Vold og voldtekt i Norge - en nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv», og som denne handlingsplanen tar utgangspunkt.

De viktigste funnene i rapporten er:

Partnervold

- 8,2 % kvinner og 1,9 % menn har opplevd alvorlig partnervold. Bare 1 av 4 anmeldte saken til politiet.
- Det var høyest forekomst av alvorlig vold og voldtekt blant de som var separert eller skilt.
- Bare 1 av 3 kvinner som har vært utsatt for vold eller overgrep hadde kontaktet hjelpeapparatet («Den skjulte volden», Pape & Stefansen, 2004).

Voldtekt

- Nær 1 av 10 kvinner blir voldtatt i løpet av livet, halvparten før fylte 18 år. Bare 11 % søkte medisinsk hjelp etterpå og 10 % anmeldte voldtekten. 1 av 3 hadde aldri fortalt om voldtekten til noen. Forekomsten av voldtekt var 1,1 % hos menn.
- Av kvinner som hadde blitt voldtatt før 18 år, oppga 1 av 3 også voldtekt som voksen.

Vold mot barn

- Ca 5 % hadde opplevd alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen. Både mødre og fedre utøvde vold mot barn.

- Ca 10 % hadde som barn opplevd fysisk vold mellom foreldrene.
- 10,2 % kvinner og 3,5 % menn hadde opplevd seksuell kontakt før fylte 13 år. De viktigste gruppene av overgripere var kjente voksne, familie og slekt annet enn foresatte.

Avdekke vold

Helene Molvig skriver i sin masteroppgave «Smertefull uro – hvordan møter læreren barn/unge ved mistanke om relasjonstraumer? En kvalitativ studie av lærernes erfaringer og opplevelser i skolehverdagen» (2014) at «relasjonstraumer er verbalisert på et overordnet nivå i våre samfunn, men viser stadig at skjulte tabu- og skambelagte prosesser er aktive mellom mennesker på individnivå». Videre at «lærerne uttrykker behov for ytterligere sosial støtte og anerkjennelse i sin hverdag». Hun stiller spørsmålet: Kan mangel på grad av avdekking skyldes andre forhold enn mangel på kunnskap? Kan vår samfunnsmessige struktur med målstyring som instrument, føre til at man får sin anerkjennelse gjennom «å gjøre det som måles» mer enn å gjøre det som er nødvendig? Det kan anbefales å benytte måleverktøy som måler konsekvens.

Molvig tar utgangspunkt i Siri Søftestad kvalitative forskning og hennes doktorgradsavhandling (2013).

Behandlingsforskning

Rapporten «Behandlingsforskning – utøvere av vold mot partner» (NKVTS, 2010) peker på at eksisterende behandlingsformer for de voldsutøvere som står for den groveste volden, har marginal effekt:

- En utøver av partnervold vil, med 65 % prosent sannsynlighet, fortsette med voldskriminalitet dersom han ikke mottar behandling. Med behandling reduseres sannsynligheten for tilbakefall kun til 60 %. Forskningen finner altså ikke bevis for at den mest utbredte type gruppebehandling har effekt, eller at den er mer virkningsfull enn annen behandling» (forsker Paul Johansson, 2010).
- Kanskje korte gruppebehandlinger ikke har noen særlig effekt for utøvere av partnervold? Nyere føringer innen feltet viser en dreining mot mer terapeutiske intervensjonsmodeller, med bredere fokus og lengre varighet (Dutton and Nicholls, 2005; Sartin et al., 2006)

Alternativ til Vold har et pågående forskningsprosjekt i samarbeid med Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Alternativ til Vold- Terapistudien (ATVT- studien) søker svar på hva som kan være virksomme faktorer i behandling for de ulike grupper av menn som oppsøker ATV. Siste innsamling av data var i desember 2014. Det blir innhentet data fra både mennene og deres partnere.

STATUS I MOSSEREGIONEN

Kommuneplanen har en felles samfunnsdel i de fire kommunene i Mosseregionen. Folkehelsebarometeret viser at Mosseregionen ligger dårligere an i forhold til landsgjennomsnittet på flere områder, noe som bekreftes i kommuneplanen under kapittelet om «levekår».

Sentrale aktører innen voldsforebyggende arbeid i Mosseregionen i dag er bl.a:

- Krisesenteret i Moss IKS
- Overgrepsmottaket i Østfold IKS
- Politiet i Østfold
- Helsestasjonene
- Barneverntjenesten
- Fastleger og tannleger
- Skoler og barnehager
- Voksenopplæring (Moss Voks)
- NAV
- Avd psykisk helse og rus
- Tjenester for personer med funksjonsnedsettelse
- Hjemmebaserte tjenester
- Sykehjem/bo- og service
- Familievernkontoret i Østfold
- Konfliktrådet
- Asylmottak

samt politirådene og SLT (samordningsmodell for lokale, forebyggende tiltak mot rus og kriminalitet).

På bakgrunn av informasjon innhentet gjennom samtaler og mail fra overnevnte virksomheter kan det se ut som om voldsforebyggende arbeid har fått høyere prioritet lokalt de siste årene og at virksomhetene har et tettere samarbeid enn tidligere.

Politiets arbeid mot vold i nære relasjoner har høy prioritet og familievoldskoordinatorer er ansatt i alle politidistrikter. Familievernkontoret i Østfold ligger i Fredrikstad og har en underavdeling i Moss/Askim. Familievernkontoret tilbyr bl. a par- og familierapi, sinnemestringsgrupper og foreldreveiledning

Kommunene har egne barnevernstjenester og det er etablert et interkommunalt samarbeid mellom barnevernstjenestene i Moss, Råde og Våler. Barnevernvakta er et interkommunalt samarbeid for Moss, Rygge, Råde og Våler og er barnevernets akuttberedskap på kveldstid og i helger.

Helsestasjonene er ulikt organisert i de fire kommunene og samarbeider med bl.a. barnevernstjenesten, skolehelsetjenesten, PP-tjenesten og SLT. På grunn av ulikhetene i

organiseringen av arbeidet, er det vanskelig å si noe generelt om disse virksomhetenes voldsforebyggende arbeid.

Både krisesenter, barnevernstjenesten og familievernkontoret i Østfold har informasjonsvirksomhet rettet mot elever i grunnskolen, men hvilke skoler som får og ønsker tilbudet, er mer tilfeldig.

Med utgangspunkt i oversikten «den voldsforebyggende tiltakskjeden» (tabell nr 1) er «akuttiltakene» i regionen er godt ivaretatt, mens noe utviklingsarbeid i kategoriene «informasjon», «avdekking» og «nyetablering» gjenstår.

PLANENS HOVEDMÅL

NKVTS sine funn i rapporten «Vold og voldtekt i Norge» synliggjør at forekomsten av vold i nære relasjoner er omfattende, den er skjult og altfor få får hjelp til å komme seg bort fra volden. Barnevernstjenesten i Moss melder at hver sjette bekymringsmelding omhandler fysisk og psykisk vold mot barn. Vår hovedutfordring i dag vil derfor være å avdekke den skjulte volden, både den vi ikke ser og ikke forstår.

I lov om folkehelsearbeid står det at «kommunen skal bidra til å beskytte befolkningen mot faktorer som kan ha negativ innvirkning på helsen» og «gi informasjon, råd og veiledning om hva den enkelte selv og befolkningen kan gjøre for å fremme helse og forebygge sykdom.»

«Det er et paradoks at mange voksne kvier seg og synes slike saker er ubehagelige, mens ungene skal måtte tåle å leve med vold og overgrep..»

(Førstelektor Børresen ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold til Aftenposten 29.08.14.)

Forebyggende voldarbeid er kommunenes ansvar og bør naturlig inngå i hjelpeapparatets virksomhetsplaner. Kommunelovens §4 sier at "kommuner og fylkeskommuner skal drive aktiv informasjon om sin virksomhet."

Hovedmålene i denne handlingsplanen er:

- **Avdekke volden så tidlig som mulig.**
Sentrale aktører vil være helsestasjon, leger/tannleger, skoler og barnehage.
- **Nå de to av tre voldsutsatte som i dag ikke kontakter hjelpeapparatet.**
Virkemidlene vil være å utarbeide gode verktøy for å se, spørre, samtale og handle.
- **Helhetlige tilbud til voldsutsatte ved å øke hjelpeapparatets kjennskap til hverandre.** Virkemidlene vil være gode tverretatlige samarbeidsrutiner, felles opplæring og fagkonferanser, samkjøring av informasjonsarbeidet og anonyme drøftinger.

5. MÅL, TILTAK OG VIRKEMIDLER

Når hovedmålene er satt, blir utfordringen å finne delmål, tiltak og virkemidler som virker.

Mål for tiltaksutvikling kan deles inn i tre nivåer:

- Det første nivået er generelle mål som uttrykker behov for å endre forhold i samfunnet (for eksempel holdninger). Generelle mål er ofte ideelle og ønskelige, men vanskelig å etterprøve.
- Det andre nivået er organisatoriske mål eller tjenesteorienterte mål, som omhandler hva som skal bli bedre innenfor tjenesteapparatet.
- Det tredje nivået er brukerorienterte mål som uttrykker hva som skal bli bedre for tjenestebrukerne.

Forskning og egne erfaringer vil danne basis for å kunne stille de riktige spørsmålene før man velger de tiltakene man antar vil ha best effekt. Under arbeidet med handlingsplanen ble det drøftet problemstillinger som:

- Hvorfor kvier man seg for å involvere seg i voldsutsatte familier?
- Hvorfor velger enkelte kvinner å fortsette og leve med volden i det skjulte?
- Hvorfor ønsker ikke voldsutsatte å anmelde overgrepet? Og hvorfor trekkes ofte en anmeldelse tilbake?
- Hvorfor blir noen overgripere?
- Virker behandlingstilbudene for overgripere?
- Er volden forskjellig i henholdsvis majoritets- og minoritetsgrupper?

5.1 TVERRETATLIG OG INTERKOMMUNALT SAMARBEID

MÅL:

Et helhetlig tilbud til voldsutsatte gjennom at hjelpeapparatet samarbeider systematisk på tvers av etater.

Et tettere samarbeid mellom aktørene innen det voldsforebyggende arbeidet skal

- styrke fagmiljøene og kompetansen
- gi økt kjennskap til det helhetlige hjelpetilbudet
- avklare hvem som gjør hva – når

Økt samarbeid mellom virksomhetene vil være et gjennomgående tema i handlingsplanen.

I dette kapitlet beskrives tiltak for de overordnede samarbeidsrutinene. Tiltak som blir nærmere beskrevet i andre kapitler får sitt tiltaksnummer der.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
1. En veileder utarbeides, godkjennes og distribueres til alle ansatte med brukerkontakt i kommunenes hjelpeapparat.	Utarbeidelse: Koordinator. Arbeidsgruppe nedsettes. Gjennomgang og bruk i virksomhetene: Virksomhetsledere	2015 Utarbeidelse og trykkekostnad kr 70.000,- dekkes av prosjektmidler fra Justisdep. Årlig
2. Krisesenteret får status som Mosseregionens kompetansesenter i arbeidet mot vold i nære relasjoner. Kravene defineres og skiftliggjøres. Krisesenterets leder tillegges et koordinerende ansvar for implementering og oppfølging av handlingsplanen.	Krisesenterets styre. I planen omtalt som «koordinator»	Permanent I planens virkeperiode
3. Skriftliggjøre samarbeidsrutiner mellom sentrale aktører på feltet.	Kommunalsjefer, virksomhetsledere.	2015 Årlig evaluering i virkeperioden.
4. Nettverksmøter. En årlig, interkommunal møteplass for hjelpeapparatets virksomhetsledere og fagledere.	Koordinator i samarbeid med kommunalsjefene.	Årlig
Samkjøre forebyggende informasjonsarbeid til befolkningen generelt og til utsatte målgrupper. (se tiltak nr 9 og 10 - Informasjon)		

Interkommunale fagkonferanser om vold i nære relasjoner for ansatte. (se tiltak nr 14 – Avdekke vold)		
5. Tenke nytt – sammen. Samkjøre prosjekter og prosjektsøknader. Tverretatlig og interkommunalt.	Se mer under kapittel om «Økonomi»	
6. Hospitering. Det tilrettelegges for at ansatte kan hospitere i samarbeidspartners virksomheter.	Virksomhetsledere i samråd med sin kommunalsjef	

Veilederen

Veilederen skal være kortfattet, med praktiske retningslinjer for å kunne oppdage vold, kunne spørre om vold og kunne handle når vold avdekkes. Dette kan være beskrivelse av kjennetegn, gode spørsmål, ansvarsfordeling, meldeprosedyrer, tiltakspakker, samhandlingsrutiner, prosedyrer for å forebygge og avverge kjønnslemlestelse og ved mistanke om at kjønnslemlestelse er gjennomført, prosedyrer for å forebygge tvangsekteskap, samt henvisning til faglitteratur, nettsteder for informasjon og nasjonale informasjonskampanjer.

Krisesenteret som kompetansesenter

Krisesenteret som Mosseregionens kompetansesenter i arbeidet mot vold i nære relasjoner vil i tillegg til krisesenterets lovpålagte tjenester kunne tilby anonyme drøftinger, informasjon og undervisning til ansattgrupper i hjelpeapparatet, samt nettverksarbeid på tvers av samfunnssektorer, forvaltningsnivåer og profesjoner.

Skriftliggjøre samarbeidsrutiner

Å skriftliggjøre samarbeidsrutiner mellom sentrale aktører på feltet kan gjøres i form av samarbeidsavtaler. Tverretatlige samarbeidsavtaler bør forankres i politirådene gjennom kommuneledelsen.

Samarbeidsavtaler kan inneholde punkter som:

- Møtevirksomhet på systemnivå beskrives:
 Antall samarbeidsmøter pr år
 Innhold i møtene
- Ansvarsavgrensninger
- Rutiner for ansattes taushetsplikt vs meldeplikt
- Samarbeidsrutiner for telefonisk kontakt, ressursgrupper
- Håndtering for endring av rutiner (når ting ikke fungerer som det skal)
- Forpliktende underskrifter

Samarbeidsavtaler kan inngås mellom bl.a.:

- 1) Krisesenter – de fire kommunene (som inkluderer tjenestekontoret, forebyggende enhet, barnevern, helsestasjoner, rus/psykiatri, nav, skole mfl.)
- 2) Krisesenter – politiets familievoldskoordinator
- 3) Krisesenter – overgrepsmottak
- 4) Konfliktråd – familievernkantor - krisesenter
- 5) Kommune – frivillige organisasjoner

Nettverksmøter på systemnivå kan inneholde følgende tema:

- Hvordan håndteres og følges tiltak beskrevet i handlingsplanen opp?
- Er «systemet» til hinder for å hjelpe?
- Kunnskapsoverføring mellom virksomhetene
- Samarbeidsrutiner
- Kompetansebehov
- Tiltakskjeden
- Felles prosjekter

Disse anbefales å delta: Krisesenter, barnevern, politi, SLT, helsestasjon, fastleger/tannleger, kommunelege, overgrepsmottaket, familievernkontoret, konfliktrådet, nav, samt representanter fra eldreomsorgen, skoler, barnehager, PPT/OT, avd psykisk helse og rus, tjenester for funksjonshemmede.

Hospitering

Ansatte kan gis anledning til å hospitere i ulike virksomheter. Hospitering er kanskje spesielt egnet mellom barnevern, politi, overgrepsmottak, DPS, skoler og krisesenter.

Hospiteringsperioden settes i forhold til behov og praktisk muligheter for tilrettelegging.

5.2 BRUKERMEDVIRKNING/UNDERSØKELSER

MÅL:

Tjenester i samsvar med brukergruppens behov.

Brukermedvirkning innebærer at brukeren har rett til å medvirke i valg, utforming og anvendelse av tilbud. Bakgrunnen for medvirkningsretten er respekten for det enkelte menneskets selvbestemmelsesrett.

Reell brukermedvirkning på individnivå forutsetter at fagpersoner har respekt for brukernes valg i forhold til egen livssituasjon. Det betyr ikke at ansatte i hjelpeapparatet skal fraskrive seg ansvaret for å handle faglig forsvarlig, men det innebærer at man i større grad skal **lytte** til brukeren.

Innen helseområdet er brukermedvirkning på individnivå forankret i Pasientrettighetsloven §3. Brukermedvirkning har også blitt en viktig del i utforming av andre offentlige tjenestetilbud.

Barneverntjenesteloven av 1992 omtaler hensynet til barnets beste i § 4-1. Barnet skal gis mulighet til medvirkning og det skal tilrettelegges for samtaler med barnet. Barneloven av 1981 § 31 omhandler barnets rett til å være med på avgjørelser. Yngre barn skal få informasjon og mulighet til å si sin mening før det tas avgjørelser om personlige forhold for barnet. Etter barnet er 12 år skal det legges stor vekt på barnets mening. §48 omhandler hva som er til det beste for barnet ved avgjørelser av foreldreansvar, daglig omsorg og samvær. Ved avgjørelsen skal det tas hensyn til at barnet ikke må utsettes for vold eller på annet vis bli behandlet slik at det fysiske eller psykiske helse blir skadet eller utsatt for skade («oppdragervold»).

Forandringsfabrikken, som har som mål at barn skal være med på å bestemme hjelpen de skal motta, har uttalt:
Vi vil lovfeste «kjærlighet» inn i tjenestene!
Forandringsfabrikken.no

Kommunene i Østfold jobber nå aktivt med å implementere FNs barnekonvensjon, og i samarbeid med fylkesmannen er følgende overskrift og mål for arbeidet valgt:

«Alle barn og unge i Østfold skal ha det bra – bli sett, hørt og ivaretatt»

- Barn og unge skal ha rett hjelp til rett tid – tidlig innsats
- Barn og unge skal ha medbestemmelse i saker som angår dem selv
- Barn og unge skal få tjenester som er samordnet og koordinert

FNs barnekonvensjon er gjeldende for norsk lov, og den skal gjennomsyre og legges til grunn for alt arbeid for og med barn og ungdom.

Å fange opp tilbakemeldinger fra brukere er verdifull informasjon i forbedringsarbeidet. Tilbakemeldingene systematiseres og kan samlet danne et grunnlag for mulige forbedringer av rutinene i den enkelte virksomhet.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
7. Brukermedvirkning på individnivå i tråd med anerkjente metoder benyttes.	Ansatte.	Alltid
8. Evaluering og forbedring av tilbudene på systemnivå.	Virksomhetsledere oppsummerer og forbedrer rutiner og tilbud.	Årlig

Klient- og resultatstyrt praksis (KOR)

En anerkjent metode som kan benyttes som metode for brukermedvirkning på individnivå er Klient- og resultatstyrt praksis (KOR).

KOR er et hjelpemiddel til å gi klienten økt innflytelse på egen behandling og kjennetegnes ved at tilnærmingen endres fra å bli styrt av hjelperens foretrukne metoder til en bruker- og resultatstyrt praksis. Brukerens situasjon og opplevde problem er utgangspunktet for valg av tilnærming/metode/tiltak.

Brukermedvirkning på systemnivå

Brukermedvirkning på systemnivå handler om at brukerne tilfører sine erfaringer og kunnskap for å forbedre kvaliteten av tiltakene og tilbudene. Virksomhetene kan innhente slik informasjon ved å få tilbakemelding fra brukerne om hvordan de opplever å ha blitt møtt av hjelpeapparatet gjennom skjema eller samtaler.

5.3 INFORMASJON TIL ULIKE GRUPPER I BEFOLKNINGEN

MÅL:

Økt kunnskap om vold i nære relasjoner, voldens konsekvenser og kjennskap til hjelpeapparatet ut til befolkningen, slik at voldsutsatte kan søke hjelp og stoppe volden.

Det er viktig at den voldsutsatte erkjenner at hun/han kan være utsatt for vold. Erkjenne vold er en forutsetning for å kunne komme seg bort fra volden eller bidra til at volden stopper. Den voldsutsatte må vite hvor man kan få hjelp.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
<p>9. Informasjonsmateriell om vold i nære relasjoner og hjelpetilbudene utarbeides og/eller kompletteres. For befolkningen generelt og for utsatte og sårbare målgrupper.</p> <p>Informasjonsmateriellet trykkes og distribueres til offentlige kontorer, helse- og omsorgstjenester, og virksomheter med brukerkontakt.</p>	<p>Koordinator.</p> <p>Koordinator.</p> <p>Virksomhetsledere gjør materiellet tilgjengelig og synlig.</p>	<p>Årlig</p> <p>Årlig kr 20.000,-</p>
<p>10. Fagmiljøene samkjører sine informasjonstiltak rettet mot skole og barnehage.</p>	<p>Koordinator skisserer i samarbeid med bl.a. helsestasjon, krisesenter, barnevern, familievernkontor og politi ulike «informasjonspakker» som tilbys skolene og barnehagene (jf. punkt 11).</p>	
<p>11. Temaet «Vold i nære relasjoner» legges inn i skolenes og barnehagers årshjul slik at man sikrer at <u>alle</u> elever får årlig informasjon om vold i nære relasjoner og om hvem som kan</p>	<p>Kommunalsjef er ansvarlig for fastsetting av tidspunkt, gjennomføring og opplegg i barnehager, barne- og ungdomsskoler og introprogram.</p>	<p>Årlig</p>

hjelpe.		
12. Informasjon og dialog med elevrådene i forkant jf. pkt 11.	Koordinator gjennom ungdomsrådene/ungdommens bystyre som videreformidler informasjonen til sine skoler. Elevrådsledere.	Årlig
13. Informasjon og dialog med kommunalt foreldreutvalg om temaet og informasjonen elevene får.	Kommunalsjef i samarbeid med koordinator.	Årlig

Forslag til gjennomføring av informasjonstiltak ved skoler og barnehager:

Det anbefales at temaet «vold i nære relasjoner» legges inn i skolens årshjul slik at alle skoler og elever får informasjon om temaet årlig, gjerne i løpet av en bestemt uke som initieres av kommunalsjef, som også fastsetter tidsbruk og omfang.

Elementer kan være film, foredrag, stands og samtaler enkeltvis eller i grupper, evt kjønnsdelte grupper. Informasjonen kan knyttes opp mot andre beslektede program og tiltak i skolen, som antimobbeprogrammet Olweusarbeidet og Sjumilssteget. Temaet kan også legges inn i ordinær undervisning. Fast oppheng av plakater elevoppslagstavler og lærertavler.

Bidragsterne kan være krisesenter, politi, helsesøster, barnevern, familievernkontor, frivillige organisasjoner, ressursgruppe om voldtekt, kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Koordinator lager en oversikt over mulig innhold i slik informasjonsvirksomhet.

Temaukene bør forberedes godt i forkant gjennom dialog mellom skoleledelse, lærere, foreldre, foredragsholdere, helsestasjon og koordinator. Det kan gjøres undersøkelser om om vold i nære relasjoner i klassene.

Informasjon til mindre barn i barnehager anbefales å inneholde mer samtale og film, mindre foredrag. Kan for eksempel benytte virkemidler som dukketeater og bilder som samtalestøtte.

Informasjonsmateriell til ulike brukergrupper:

Det finnes allerede mye informasjonsmateriell til ungdom om vold og overgrep som kan bestilles. Det kjøres også nasjonale **kampanjer** som for eksempel politiets «Kjernekar». I veilederen skal man kunne finne nyttige nettsteder, filmer og en oversikt over tilgjengelig informasjonsmateriell. Krisesenteret vil også ha materiell tilgjengelig.

5.4 AVDEKKE VOLD – HJELPEAPPARATETS KUNNSKAP OG KOMPETANSE

MÅL:

Personer som lever med vold skal få hjelp til å erkjenne volden og til å ta det første skrittet mot et liv uten vold.

Å avdekke vold krever et våkent øye og ikke minst mot til å spørre. Helsedirektoratet anbefaler (IS-1179, 2013) at det rutinemessig skal spørres om vold ved helsestasjoner og overfor gravide. Å erkjenne vold kan være en lang prosess. Jo lenger man har levd med vold, jo vanskeligere er det å definere vold som vold. Det kan derfor ta tid før den voldutsatte er moden for å ta imot hjelp til å stoppe volden.

Det kan oppleves som vanskelig for ansatte i skole og helse- og omsorgstjenester å prioritere tid til å involvere seg i saker der det er mistanke om vold i familien. Det vil være et lederansvar å utarbeide tydelige rutiner som skal følges i slike saker. Å benytte konsekvensvurdering som måleredskap kan være et nyttig virkemiddel når prioritering av tid og ressurser skal foretas. Det vil si at voldens konsekvenser sidestilles med andre mål som virksomheten jobber mot.

«Skadene hans var synlige både på skolen og på sykehuset, men ingen reagerte før det var for sent.»

(Ragnhild Gjerstad til Aftenposten 29.08.14 - mormor til Christoffer som døde av mishandling.)

I § 9a i opplæringsloven heter det blant annet at «Alle har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring.» Fravær av vold vil være en forutsetning for et godt psykososialt læringsmiljø.

Helsestasjonene, leger og tannleger, skoler og barnehager er viktige aktører for å avdekke vold i nære relasjoner både når det gjelder vold mot barn, partnervold og vold mot sårbare grupper. Veilederen skal fungere som en «oppskrift» for hvordan man avdekker vold, dvs «å se, våge å spørre, tørre handle».

Det kan være naturlig å skille mellom ulike typer samtaler:

1) Samtale med foreldre og foresatte om vold mot barn (kartlegge)	På helsestasjonen, i barnehagen
2) Samtale med voksne om de er utsatt for vold	Rusomsorg, barnevern, lege, tannlege, familiekontor, jordmor (gravide), foreldremøter i skoler og barnehager, omsorgstjenester
3) Samtale med barn om vold	I barnevernet og skolene

Merk pkt 1! Hvis vold er avdekket, skal dette varsles uten å snakke med foreldrene. Egne prosedyrer følges.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
14. Sikre nødvendig kompetanse for alle berørte faggrupper slik at ansatte kan, tør spørre og samtale om vold.	Virksomhetsleder/rektor/ leger/tannleger	
<p>Interkommunale fagkonferanser om vold i nære relasjoner for førstelinjen. Praktisk rettet. Eksterne og interne foredragsholdere.</p> <p><u>Gjennomføringsplan:</u> I) For ansatte på helsestasjonene, i barnevernstjenesten. Fastleger/tannleger, ansatte ved hjemmebaserte tjenester, rus- og psykisk helsetjeneste, tjenester for funksjonshemmede og sykehjem/bo- og service inviteres med.</p> <p>II) For ansatte i skoler og barnehager.</p> <p>III) Fagkonferanser for ansatte i andre virksomheter i førstelinjen vurderes.</p>	<p>Koordinator i samarbeid med kommunalsjefer og berørte virksomheter.</p> <p>Vikarer ikke nødvendig på helsestasjoner og i barnevernet.</p> <p>Arrangeres på allerede avsatte planleggingsdager.</p>	<p>Annenhvert år</p> <p>Jan 2016 Kostnad kr 40.000,- dekkes av prosjektmidler fra Justisdep.</p> <p>2016 Kostnad kr 100.000,- dekkes av prosjektmidler fra Justisdep.</p> <p>Vikar- og gjennomføringskostnader i tillegg til kurskostnader.</p>
Foredrag for patruljerende- og utrykningspolitiet i Mosseregionen fra voldsutsatt og eventuelt Krisesenter for å få direktekunnskap og innsikt i hvordan det er å leve med vold.	Rådmennene i Mosseregionen synliggjør ønsket tiltak i politirådet hvor politiet/familievoldskoordinator er ansvarlig for tiltaket.	Årlig

<p>15. Screening. Det skal spørres rutinemessig om vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep under svangerskapskontroll og under oppfølging av barnet på helsestasjonene</p>	<p>Jordmødre i kontakt med gravide. Helsestasjonene.</p>	
<p>16. Anonyme drøftinger på tvers av virksomhetene.</p>	<p>Ansatte i førstelinjen kan ta kontakt med ansatte i andre virksomheter for å drøfte en vanskelig situasjon. Krisesenteret og barnevernet vil være naturlige «sparringspartnere».</p>	
<p>17. Tydelige rutiner for å kunne håndtere saker når det er mistanke om vold.</p>	<p>Rutiner vil bli beskrevet i veilederen. Rektor/virksomhetsleder har ansvar for å gjøre veilederen og rutinene kjent i egen organisasjon.</p>	
<p>18. For å øke den kulturelle forståelsen begge veier, oppfordres virksomheter i hjelpeapparatet i større grad å ha ansatte som representerer befolkningsgrunnet.</p>	<p>Virksomhetsledere.</p>	

Kompetansebyggende tiltak

Fagkonferansene skal gi praktisk opplæring til ansatte med kontakt med barn, ungdom og voksne. Temaene kan være:

- voldens kjennetegn
- eksempler på gode spørsmål for å avdekke vold mot barn og vold fra partner
- være i stand til å fortsette samtalen
- vite hvem man skal henvise til for å få hjelp til å stoppe volden (hjelpetilbudene)
- kjennskap til meldeplikten vs taushetsplikten vs avvergeplikten
- rettsvesenets og politiets virkemidler for å forebygge vold

Virksomhetene kan også holde intern opplæring for hverandre. Familievernkontoret tilbyr opplæring av ansatte.

Kompetanse til å snakke om vold i barnehagen

Å snakke med små barn om vold kan være vanskelig og krever spesiell kompetanse. Det anbefales å gi denne særskilte kompetansen til minimum én ansatt i hver barnehage som eventuelt også kan veilede andre ansatte.

Opplæringsprogrammet «Tidlig inn»

KoRus øst (Helseregion Sør-øst, kompetansesenter rus) tilbyr kommunene programmet «Tidlig inn» som er opplæring i bruk av et kartleggingsverktøy og samtalemotodikk i møte med gravide og småbarnsforeldre. Målet er tidlig intervensjon ved vansker knyttet til psykisk helse, rusmidler og vold i nære relasjoner. Kommunene vil stå som praktisk arrangør for gjennomføringen og det skal før oppstart foreligge en skriftlig avtale mellom kommuneledelsen og KoRus. Kommunene kan vurdere dette programmet som virkemiddel innunder tiltak nr 14 (sikre kompetanse).

Anonyme drøftinger

Ansatte og privatpersoner kan vegre seg for å involvere seg i saker der det er mistanke om vold i nær relasjon. Årsakene kan være mange - manglende kunnskap, lite tid, lite aksept fra ledelsen for å involvere seg i slike saker i praksis (jf. Molvig, 2014). Mange kan oppleve det som belastende å stå alene om avgjørelsen om det skal sendes bekymringsmelding eller ikke.

Ansatte oppfordres til å bruke hverandre, også virksomhetene imellom, for råd, veiledning og sosial støtte. Krisesenteret er døgnbemannet og har god kompetanse på feltet. Ekstern sosial støtte kan bidra til at det stilles andre og nye spørsmål som kan føre til at man handler annerledes.

5.5 FORHINDRE VOLD OG OVERGREP

MÅL:

Forhindre at vold og overgrep finner sted.

PARTNERDRAP OG GROVERE VOLD

Alle landets politidistrikt benytter i dag SARA-modellen (Spousal Assault Risk Assessment Guide) for risikovurdering ved familievold. Ut i fra svarene på gitte spørsmål skal det vurderes hvor alvorlig volden er, hvilken risiko som finnes for fremtidige voldshandlinger og finne hvilke tiltak som i hvert enkelt tilfelle skal iverksettes for å forhindre nye voldsepisoder. Oppfølgende tiltak settes hovedsakelig inn der det vurderes å være høy risikograd.

For ansatte i hjelpeapparatet gjelder taushetsplikten. Meldeplikten gjelder i spesielle situasjoner, som for eksempel at krisesenter melder til barnevernet når en voldsutsatt kvinne med barn drar hjem til overgriper. Alle i samfunnet har avvergeplikt når man har grunn til å tro at liv og helse står på spill. Det er viktig at taushetsplikten ikke er til hinder for at det blir gjort en tverretattlig risikovurdering for å forhindre partnerdrap og grovere vold.

Stiftelsen «Tryggare Sverige» har gransket tilfeller av dødelig vold mot kvinner og gjennomgikk i 2014 30 partnerdrap. I rapporten hevdes det at hvis man kunne sett risikofaktorene samlet, ville noen av disse drapene vært unngått. I nesten alle tilfellene var den truende situasjonen kjent av utenforstående personer. I ni av ti tilfeller fantes det flere faktorer som indikerte fremtidige overgrep. Halvparten av kvinnene hadde hatt kontakt med helsevesenet før de ble myrdet. De konkluderte med at i sju av ti av tilfellene fantes det forutsetninger for en mer profesjonell oppfølging fra myndighetenes side, som hadde kunnet reddet kvinnenens liv. I 63 prosent av tilfellene var det barn i familiene, der barna ofte var vitne til overgrepene.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
19. Finne frem til en felles forståelse av hvordan taushetsplikt og meldeplikt skal håndteres i tiltakskjeden for å kunne identifisere risikofaktorene . Unngå den «misforståtte taushetsplikten».	Politirådene. Kommuneledelse. Virksomhetsledere. Politi, krisesenter, barnevern og NAV	

<p>20. Identifisere risikofaktorer rundt overgriperen, informasjon som samlet kan gi et varsel om behov for ekstra beskyttelsestiltak.</p>	<p>Hjelpeapparatet i dialog med politiet.</p> <p>Beskrives ytterligere i veilederen.</p>	
---	--	--

Identifisere risikofaktorer om overgriper

Å identifisere risikofaktorer gjennom informasjonsinnhenting kan gi en pekepinn for behovet for ekstra beskyttelsestiltak. Slike faktorer kan handle om nylig separasjon, har overgriper våpen, er våpnene nedlåst, arbeidsledighet, sykdom om trygd, rusavhengighet, tidligere voldsepisoder, miljøer der vold er akseptert osv.

NÅR VOLDEN ER AVDEKKET OG VOLDSUTSATT FORTSETTER Å LEVE SAMMEN MED OVERGRIPER

Voldsutsatte kan velge å fortsette og leve sammen med overgriperen. Dette kan skyldes faktorer som økonomi, manglende oppholdstillatelse, avhengighet, frykt for hevnaksjoner overfor en selv, barn og kanskje foreldre hjemlandet.

Hvis det er barn i familien, har barnevernet ansvar for oppfølgende tiltak. En voldssak kan imidlertid ha blitt henlagt på grunn av manglende bevis, eller en familie kan velge å avslå hjelp og bistand fra barnevernet. I slike situasjoner vil det være av stor betydning at det er flere mulige oppfølgingsalternativer å velge mellom der både offentlige instanser, frivillige organisasjoner og privatpersoner inngår.

TILTAK	KOMMENTAR	NÅR / KOSTNAD
<p>21. Synliggjøre en helhetlig tiltakskjede for å forebygge vold der voldsutsatt velger å leve sammen med overgriper. Elementer i kjeden består av eksisterende forebyggende tiltak for voldsutsatt og overgriper.</p> <p>Videreutvikling av tilbudene i kjeden vurderes i henhold til behov og økonomi.</p>	<p>Koordinator i samarbeid med virksomhetsledere.</p> <p>Politi, krisesenter, konfliktråd, familievernkontor, barnevern, helsesøster og andre.</p>	<p>Elementer i en slik tiltakskjede kan gi en kostnadmessig konsekvens.</p> <p>Prosjektsøknader?</p>

Forslag til tiltak i en helhetlig tiltakskjede:

Hensikten med å synliggjøre en forebyggende tiltakskjede er å gi ansatte i de ulike virksomhetene en bedre oversikt over tilbudene som finnes slik at den voldsutsatte og overgriperen får et helhetlig tilbud. Tiltakene i kjeden vil ha fokus på voldsforebyggende samtaler og oppsøkende virksomhet, som man håper vil gi familien et større nettverk som «følger med familien».

Eksempler på slike voldsforebyggende tiltak kan være:

- Oppfølgende, tverrfaglige team rundt en voldsutsatt familie bestående av for eksempel politi, krisesenter, barnevern, konfliktråd og frivillige organisasjoner. Den virksomhet som er i kontakt med brukeren, vurderer behovet for oppfølgende team som et forebyggende tiltak, og avgjør hvilke instanser som bør delta i gruppen.
- Dagsamtaler/oppfølging på krisesenteret for voldsutsatt
- Samtaler/oppfølging med helsesøster (for eksempel «Nurse partnership»)
- Akutt familieråd (bufetat)
- Utvidet tilbud til voldsutsatte familier på familievernkontorene, som for eksempel parterapi, familieterapi, gruppeterapi, tilbud til overgriper (se eget avsnitt)
- Hjemmebesøk
- Økt bruk av konfliktrådet slik at krisesenter, politi og barnevern kan anbefale samtaler og avtaleinngåelse som et frivillig virkemiddel som benyttes der voldsutsatt fortsetter å leve sammen med overgriper.
- Tilby rusbehandling til overgriper som et voldsforebyggende tiltak (ref forsker Hilde Pape, HiO: «Behandling av alkoholmisbruk hos aggressive menn kan få volden på «den private arena» til å avta.»)
- Politiets forebyggende tiltak, også uten anmeldelse

TILBUD TIL OVERGRIPER

I det voldsforebyggende arbeid fokuseres det ofte på å beskytte den voldsutsatte. Å hindre vold i nære relasjoner er også å jobbe med overgriperne, både som enkeltindivider og på samfunnsnivå. Hvorfor tyr et menneske til vold?

Det finnes flere forklaringsmodeller på hvorfor vold i nære relasjoner oppstår. Den tyske utdanningsportalen «Sächsischer Bildungsserver – Serviceportal» gir en oversikt over slike forklaringsmodeller (overgriper blir her omtalt som «han»):

Tilnærming	Forklaringsmodell	Forebygging
Sosial psykologisk tilnærming	At voldtekt er uttrykk for manglende evne til "normale" og kjærlige relasjoner; en slags hevn for tidligere påført lidelse. Barndomsopplevelser fra et forstyrret sosialt system og ensidige forestillinger om maskulinitet kan bidra til en idé om at vold er et godt middel for å oppnå målene sine.	Bearbeide barndommen (gjerningsmannen er offeret). Praksisen med ikke-voldelig konfliktløsning som gir andre bilder av maskulinitet, vekke og styrke empati for andre.
Nevrologisk tilnærming	Ugunstige levekår i tidlig barndom som gir negativ fysiologisk utvikling av hjernen. Gransking av gjerningsmennene viser økt aktivitet i hjernesentrene for aggresjon og seksualitet; andre regioner (følelser) er deaktivert.	Tidlig terapi. Assistanse med medisiner.
Feministisk tilnærming	Voldtekt er det sterkeste uttrykk for kvinnehat. Ikke seksuelt motivert, men vold. Tusenårige undertrykkelse av kvinner skaper ideen om at undertrykkelsen og ydmykelse av kvinner er legitim.	Styrking av kvinners rolle i familien og samfunnet.
Frustrasjon-aggresjon teori	Biologisk eller ervervet oppførsel: Aggresjon er en respons på frustrasjon. Seksualitet og aggresjon nært knyttet til hverandre.	Trene opp økende frustrasjonstoleranse og alternative reaksjoner. Refleksjon og reduksjon av subjektive tolkninger.
Lærings-psykologisk tilnærming	Aggresjon er et lært mønster av atferd som må avlæres. Utvikling av nye ferdigheter i det miljøet man lever i.	Selvkontroll og forsterkningsprosesser (suksess eller straff). Fremme ikke-aggressive sosiale ferdigheter.

Tabell nr 2 «Forklaringsmodeller vold i nære relasjoner»

Behandlingstilbud til overgripere bør inkludere de som ikke behersker norsk. På samme måte som det er viktig å gripe inn tidlig overfor voldsutsatte, er det viktig å gripe inn tidlig når det gjelder tiltak overfor overgriper. ART (Aggresjon, Erstatning, Trening) er en metode som benyttes til unge overgripere.

Det finnes få behandlingstilbud til overgripere i Østfold pr i dag. Familievernkontoret tilbyr samtaler til par som lever med vold i familien, samt sinnemestringskurs for både menn og kvinner, men kapasiteten er liten.

Alternativ til vold (ATV) finnes blant annet i Oslo og Drammen, Reform finnes i Oslo. Andre fylker kan kjøpe behandlingsplasser, men det er liten kapasitet og plassene er

relativt dyre. ATV tilbyr blant annet sinnemestringskurs og samtalebasert gruppeterapi. ATV er for tiden i dialog med blant annet Fredrikstad og Sarpsborg kommuner for å kunne etablere seg i Østfold. ATV modellen baserer seg på 50% statlig og 50 % kommunal finansiering.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
22. Vurdere behovet for å styrke behandlingstilbudet til overgripere og familiene deres. Vurdere mulige samarbeidsmodeller i Østfold.	Kommuneledelse. Politikere.	Kostnadmessig konsekvens

NÅR VOLDSUTSATT ETABLERER SEG UTEN OVERGRIPER

Når voldsutsatt bryter opp og ønsker å etablere seg uten overgriper, kan voldsutsatt gå inn i en spesielt risikofylt fase. Krisesenteret er en viktig aktør for å gi voldsutsatt beskyttelse i denne fasen.

Krisesenteret har rutiner for vurdering av sikkerheten, og ved spesielt høy risiko skjer dette i samarbeid med politiet. Politiet kan gi beskyttelse selv om saken ikke anmeldes. Voldsutsatte kan vegre seg for å anmelde, av ulike årsaker, men alle skal få hjelp til å komme bort fra volden.

Konfliktrådet tilbyr bistand som kan redusere risikoen for vold i sårbare faser:

- uformelle samtaler med familiemedlemmer som kan hjelpe politiet å «komme i posisjon» før formelle avhør
- megling i forbindelse med domsavsigelse og i påvente av dom

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
23. Synliggjøre konfliktrådets plass i tiltakskjeden og aktivt benytte konfliktrådets tilbud for oppfølging av voldsutsatte familier i sårbare og risikofylte faser.	Hjelpeapparatet. Synliggjøres i veilederen.	
24. Rutiner for oppfølging av voldsutsatt når hun/han flytter inn i egen bolig etter et opphold på krisesenteret skriftliggjøres.	Krisesenter i samarbeid med bl.a. nav, boligsosial avdeling og politi.	

5.6 BESKYTTELSE, RETTSPRAKSIS OG LOVVERK

MÅL:

Beskyttelse til voldsutsatte slik at alle kan leve uten vold og trusler.

I artikkelen «Barn tvinges fortsatt til samvær med voldelige foreldre» (forskning.no) spør voldsforsker Kristin Skjørten ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) om det er faglig forsvarlig å tvinge barn til samvær med foreldre de ikke ønsker å se. Hun sier videre: «Barn må sjeldnere ha samvær med voldelige foreldre i dag enn for ti år siden. Men fortsatt avsies dommer i barnefordelingssaker der påstander om vold blir hengende i lufta uten drøftinger. Det er fortsatt utfordringer knyttet til risikoen for at barnet i fremtiden utsettes for vold.»

Landets krisesentre melder om utilstrekkeligheter i dagens rettspraksis som kan gi overgriper større muligheter enn det gir rettigheter og beskyttelse av voldsutsatt.

Assisterende riksadvokat Knut Erik Sæther lanserte fem viktige prioriteringer for å forebygge dødelig, kjønnsbasert vold (konferanse 25.11.14, «Stopp vold mot kvinner»):

- 1) Følge opp brudd på besøksforbud.
- 2) Omfordele byrden FRA offer TIL voldsutøver (fotlenke i stedet for voldsalarm)
- 3) Straksetterforskning!
- 4) Mer ressurser til fagledelse. Rettsmedisinere er gode på å avdekke vold mot barn.
- 5) For mange saker henlegges. Bruk ankemulighetene (fylkesnemda, lagmannsrett, høyesterett)! Varsling må brukes!

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
25. Bidra til at aktuelle problemstillinger om utilstrekkeligheter i dagens rettspraksis drøftes i politirådene.	Kommuneledelsen	
26. Kompetansespredning og økt dialog mellom kommune, rettsvesen, spesialisthelsetjeneste og fylkesnemder om rettspraksis.		
27. Øke muligheten av sporsikring ved alvorlig fysisk vold i nære relasjoner.	Overgrepsmottak, krisesenter og politi. Samarbeidsavtaler.	

Aktuelle problemstillinger som kan drøftes i politirådene kan være:

- Samarbeidsrutiner i forbindelse med bruk av risikovurderingsverktøyet SARA.
- Drøfte ulike modeller for organisering som bedrer håndtering av familievoldssaker spesielt
- Bruk av eksisterende lovverk som ivaretar den voldsutsatte aktivt (jf. riksadvokatens prioriteringer, se kap 5.6).
- Tiltak som vil skåne barna for vedvarende vold fra voldsutøver i påvente av rettsak.

Sporsikring

Tjenestene ved overgrepsmottaket er dels kommunale helse- og omsorgstjenester, dels spesialisthelsetjenester, og dels tjenester knyttet til politiarbeid, som sporsikring. Overgrepsmottaket har i dag bare kapasitet til sporsikring av voldtektsutsatte, men har i sin virksomhetsplan satt opp «Mottak av personer som har vært utsatt for vold i nære relasjoner» som et prioritert område.

5.7 ALKOHOLPOLITIKK OG VOLDSFOREBYGGING

Alkoholpolitikken fastsettes av nasjonale myndigheter etter politiske føringer. Dette punktet vil derfor ikke inngå i handlingsplanen som eget tiltak, men nevnes likevel slik at sammenhengen mellom alkoholbruk og vold synliggjøres.

Sirus-forsker Hilde Pape skriver i sin artikkel «Alkohol og vold mot kvinner – et politisk betent tema?» (Tidsskrift for velferdsforskning, 2013) at endringer i befolkningens alkoholkonsum endrer voldsforekomsten i samfunnet:

- Det er veldokumentert at alkohol er forbundet med økt voldsrisiko, og at risikoen særlig gjelder beruselse (Rossow og Bye 2013).
- Studier på aggregert nivå viser at når alkoholkonsumet i den svenske befolkningen var høyt, var også forekomsten av politianmeldt kvinnemishandling høy – og motsatt (Norström 1993).

Videre anbefaler hun følgende tiltak:

- Opplegg som i utgangpunktet er rettet mot enten volds- og aggresjonsproblematikk og problemdriking, må samordnes.
- Tiltak som reduserer alkoholkonsumet i befolkningen kan forventes å begrense både partnervold og vold generelt
- Behandling av alkoholmisbruk hos aggressive menn kan få voldsutøver på «den private arena» til å avta.

5.8 SAMFUNNET OG HOLDNINGER

MÅL:

Påvirke samfunnets holdninger slik at vold i nære relasjoner ikke aksepteres.

I stortingsmeldingen «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner» (Meld. St 15, 2013, s 23) presenteres to ulike hovedretninger når vold i nære relasjoner skal forklares. Den ene tar utgangspunkt i den kjønnskjeve maktfordelingen i samfunnet og den andre knytter voldsutøvelsen opp mot avvikende personlighetstrekk hos voldsutøveren.

Forsker Hilde Pape ved UiO forener disse to retningene i den holistiske/økologiske forklaringsmodellen som sier at jo mer utbredt og akseptert volden er, desto viktigere er årsaksfaktorer på samfunnsnivå – og motsatt (se tab. 4). Når vold mot kvinner ikke aksepteres av storsamfunnet, vil det være karaktertrekk ved voldsutøveren som er avgjørende for om vold finner sted eller ikke. Når volden er mer akseptert i samfunnet, vil volden «normaliseres» og utøves av det brede lag av befolkningen.

I vestlige land har utviklingen gått fra det samfunnsmessige perspektiv til brukerorientering. Som eksempel kan nevnes at såkalt «oppdragervold» var mer akseptert i vestlige land tidligere, men har i de siste 20 årene blitt løftet frem i det offentlige rom og det har skjedd en holdningsendring i befolkningen.

SAMFUNN	LOKALSAMFUNN /SUBKULTUR	PARFORHOLD	DEN ENKELTE VOLDSUTØVER
Kvinnens relative posisjon, bl.a. -yrke/inntekt -utdanning -politisk deltakelse Patriarkalske verdier /æreskodeks Formelle rettigheter (f.eks. skilsmisse) Aksept for vold mot kvinner Alkoholkultur	Fattigdom Sosial marginalisering Alkoholens tilgjengelighet	Høyt konflikt-nivå Destruktiv samhandling (kjønnskjev maktfordeling)	Belastet barndom -Vold i hjemmet -Omsorgssvikt -Tidlige atferdsproblemer Høyt generelt aggresjonsnivå Høykonsum av alkohol
Generelle mål: Samfunnet, holdninger, ideelle, ønsker	Organisatoriske mål: Forbedringer innenfor tjenesteapparatet	Brukerorienterte mål: Hva skal bli bedre for brukerne?	

Tabell nr 3 «Den holistiske/økologiske forklaringsmodellen»

TILTAK	ANSVAR	KOSTNAD
28. Debatt i media om vold i nære relasjoner der målet er å bryte tabuer og motvirke skam. Artikler/innlegg i media der fokus er problemløsningen og de positive resultatene	Virksomhetsledere Kommuneledelse Politiske folkevalgte Krisesenteret	Kontinuerlig
29. Holdningsskapende arbeid der man synliggjør gode rollemodeller i ulike miljøer.	Skolene gjennom å fokusere på temaet i undervisningen. Film og debatt. Kampanjer. Koordinator undersøker muligheter for spesifikke prosjekter.	Koordinerings- og gjennomføringskostnader. Prosjektsøknad?

Holdningsskapende arbeid

Ungdom: Grensesetting, respekt og det å være mann/kvinne.

Foreldre: Oppdrager- og omsorgsrollen.

Voksne: Rettigheter i det norske samfunnet, likestilling, kvinnehelse

Debatt, foredrag og drøftinger. Aktører kan være skoler, krisesenter, familievernkontor, frivillige organisasjoner, religiøse organisasjoner.

Spesifikke prosjekter kan for eksempel være å etablere **samtalegrupper for unge gutter**.

6. TILTAK RETTET MOT SÅRBARE GRUPPER

Flere av tiltakene nevnt i kapittel 5 gjelder også for de sårbare gruppene. I dette kapittelet nevnes særskilte tiltak for disse gruppene.

6.1 VOLD MOT BARN

MÅL:

Forhindre vold og overgrep mot barn.

Barn utsatt for vold i nære relasjoner får nødvendig tilpasset hjelp.

Forskning

Svein Mossige og Kari Stefansens undersøkelse (2007) er den mest omfattende kartleggingen av norske ungdommers erfaringer med voldsbruk fra foreldre i oppveksten:

- Over 80 % av ungdommene hadde aldri opplevd at en voksen i familien hadde slått dem med vilje.
- 8 % hadde vært utsatt for grov vold av minst én forelder.
- 7 % har opplevd at mor har blitt utsatt for vold minst en gang fra far/stefar, mens 2 % av ungdommene har opplevd at far har blitt utsatt for vold minst en gang fra mor/stemor.
- Minst 2 % har levd med volden over tid
- For ungdommene som hadde opplevd fars partnervold mot mor, var risikoen for selv å ha vært utsatt for alvorlig vold fra mor mer enn femdoblet. Men det å oppleve fars vold mot mor økte sannsynligheten enda mer for å bli utsatt for grov vold fra far – risikoen for direkte utsatthet for grov vold fra far var nesten åttedoblet når ungdommen samtidig hadde opplevd fars vold mot mor.

Folkehelseinstituttet har på sine nettsider (fhi.no/tjeneste/rettsmedisinsk/nyheter) publisert følgende fakta om barnemishandling:

- I 2004 ble det anmeldt 342 tilfeller av vold mot barn under 12 år i Norge, mens i 2010 var tallet steget til 1120 (kilde: SSB)
- Flesteparten av tilfellene dreier seg om for omsorgssvikt, ca. 20 % fysisk mishandling, mens seksuelle overgrep utgjør under 10 %.
- Tall fra USA viser at halvparten av barn under ett år med bruddskader er mishandlet.
- Alvorlig fysisk mishandling rammer oftest barn under 1 år og forekommer sjeldnere hos barn over 5 år. Nesten alle dødsfall skjer hos små barn. Avdeling for

rettspatologi og klinisk rettsmedisin ved ser ett til to tilfeller av dødelig barnemishandling hvert år.

- Ca 75 % av de som utøver vold mot barn er menn.
- I over halvparten av tilfellene der barn utsettes for vold er det en av barnets biologiske foreldre som er voldsutøveren, mens stefar/mors kjæreste er gjerningsperson i 25 % av tilfellene, og en annen omsorgsperson i ca 20 %.
- Mange som mishandler barn har selv blitt mishandlet i barndommen.

Forskning viser at mødre begår vold mot barn like ofte som fedre («Jeg kan jo ikke kalle det noe annet enn vold... - en forskningsoversikt og en intervjustudie om mødres vold mot barn», NKVTS 2014). Man kan se et mønster der fedrene står bak vold mot eldre barn og at mødrene slår de minste barna (ref. NKVTS/Anja Emilie Kruse og Solveig Ude til NRK i 2014).

Barn som er vitne til vold i hjemmet defineres som barn utsatt for vold.

Forebygge vold mot barn

Foreldrevold håndteres av barnevernet og politiet. Barn mellom 0-18 år ivaretas av barnevernet. Hvis barnet selv ønsker, kan barnevernet også ta seg av de mellom 18-23.

Skoler, barnehager og helsestasjoner er viktige aktører i det forebyggende arbeidet mot vold mot barn. Slike forebyggende tiltak er beskrevet i kapittelet om informasjon til barn i skole og barnehage, samt under kompetansebyggende tiltak rettet mot ansatte for å avdekke vold. Gode melderutiner til barnevernet vil bli nærmere beskrevet i veilederen.

Barn som er utsatt for vold bør få oppfølging på selvstendig grunnlag uavhengig av foresatte. Det kan være behov for ulike tiltak når henholdsvis mor eller far er den som utøver vold mot barnet.

«Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsordninger, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnas beste være et grunnleggende hensyn» (Sjumilssteget). Alle kommuner i Norge skal i 2014 kartlegge sju steg, der steg 4 gjelder «Vern mot vold og overgrep» med kompetanse, avdekking og melderutiner og samarbeidsrutiner som fokusområder. Kartleggingen vil danne grunnlaget for Fylkesmannens senere tiltak spesielt rettet mot barn, og disse tiltakene bør ses i sammenheng med handlingsplanen når det gjelder forebygging av vold mot barn.

Om barnehusene

Statens Barnehus er et tilbud til barn og ungdom som kan ha vært utsatt for, eller vært vitne til vold eller seksuelle overgrep, der det foreligger en politianmeldelse. Ansatte ved barnehusene gir både det utsatte barnet hjelp, men vil også veilede foresatte. I dag finnes dette tilbudet i ti av landets fylker, men Østfold er ikke ett av disse. Nærmeste barnehus ligger i Oslo. Midler til flere barnehus ligger i statsbudsjettet for 2015.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
30. Gi barn og unge kunnskap om egen situasjon og egen kropp for selv å kunne erkjenne vold .	Skoler, barnehager, barnevernet (se kapittel om informasjonstiltak)	
31. Sikre ansattes kompetanse slik at avvik fra barn normalutvikling gjenkjennes.	Virksomhetsledere ved barnehage, skole, helsestasjon, skoletannhelsetjeneste, leger.	
32. Barnevernvakten får egen voldsprosedyre.	Barnevernvakten i samarbeid med virksomhetsledere i barnevernstjenestene.	
33. Mosseregionens kommuner er aktive i kampen for å få etablert et Barnehus i Østfold.	Kommuneledelsen	
34. Fjerne «oppdragervolden» gjennom foreldre-/foresatteveiledning . Ulike målgrupper.	Hjelpeapparatet som familien er i kontakt med, som barnevernet, helsestasjon, Moss Voks, familievernkontor, krisesenteret, flyktningekonsulenter.	

Foresatteveiledning

Hjelpeapparatet må gi tydelig veiledning, og tilbakeføring av barnet i familien må skje med tett oppfølging.

Generell informasjon kan gis under foreldremøter i skole og barnehage, samt i åpen barnehage der foreldrene deltar.

Moss Voks har programmer tilpasset innvandrerforeldre.

6.2 VOLD MOT ELDRE OG PERSONER MED FUNKSJONSNEDESETTELSE

MÅL:

Forhindre vold og overgrep mot eldre og personer med funksjonsnedsettelse.

Vold mot eldre defineres i følge Torontoerklæringen (WHO): «Overgrep mot eldre er enkeltstående eller gjentatte handlinger, eller mangel på riktige handlinger, som forårsaker skade, nød eller lidelse for en eldre person.» Forekomststudier fra vestlige land indikerer at mellom 2 og 4 % av befolkningen over 65 år utsettes for vold eller andre former for overgrep årlig.» (Meld.St. 15, 2012-2013)

Høgskolelektor ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold Line Syvertsen Festvåg skriver i sin artikkel «Vold mot eldre» (sykepleien.no) at overgrepene skjer i forhold hvor det i utgangspunktet er en forventning om tillit. Temaet er ofte skambelagt fordi overgriperen som regel er en person som den eldre kjenner. Særlig skambelagt er det når overgriperen er egne barn. Mange eldre tror også at de selv har skylden for krenkelsene. I mange tilfeller har eldre som er utsatt for overgrep vanskelig for å nå fram til hjelpetilbud. De har generelt lav livskvalitet, lever sosialt isolert og kan bruke fast medisiner mot for eksempel depresjon.

Nasjonalt Kunnskapssenter om Vold og Traumatisk Stress (NKVTS) sannsynliggjør i sin rapport "Mellom frihet og beskyttelse? Vold og seksuelle overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming – en kunnskapsoversikt" (2014) at den største andelen vold og overgrepstilfeller utøves av andre enn familiemedlemmer. Det vil si andre personer som over tid har fysisk nærhet til voldsofferet, det kan være naboer, venner, samt omsorgs- og pleierelasjoner til tjenesteytere i offentlige helse- og omsorgstjenester. Overgrepene kan ha mange former, men som regel er de av psykisk, fysisk, økonomisk eller seksuell karakter.

NKVTS viser i rapporten at statistisk materiale ikke med sikkerhet kan si at funksjonshemmede er mer utsatt for vold og overgrep enn andre samfunnsgrupper. Konklusjonen er uansett at funksjonshemmede som gruppe, i hvert fall ikke er mindre sårbar enn andre.

I Helse- og omsorgstjenesteloven §9-1 heter det at «Tjenestetilbudet skal tilrettelegges med respekt for den enkeltes fysiske og psykiske integritet, og så langt som mulig i overensstemmelse med brukerens selvbestemmelsesrett».

Krisesenterloven (2010) pålegger kommunene å ha et krisesentertilbud til personer som er utsatt for vold eller trusler om vold i nære relasjoner. I veileder til krisesenterloven vektlegges «universell utforming» av krisesentrene, samt at det stilles krav til kompetanse og kunnskap om «særlige utfordringer som krever individuell tilrettelegging knyttet til bl.a. kjønn, alder, funksjonsevne og språk».

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
35. Øke kunnskapen om vold mot eldre og personer med funksjonsnedsettelse blant helsepersonell slik at den skjulte volden avdekkes. (se også kap. om informasjonstiltak)	Virksomhetsledere Undervisningssykepleier i Mosseregionen.	
36. Utarbeide rutiner og retningslinjer for varsling ved mistanke om overgrep.	Virksomhetsledere	
37. Benytte krisesenterets tilbud når eldre og personer med funksjonsnedsettelse er utsatt for vold i nære relasjoner (botilbud, samtaler, reetablering)		

Forslag til kompetansebyggende tiltak – vold mot eldre:

- egne fagdager for ansatte i eldreomsorgen
- distribuere brosjyren fra Krisesentersekretariatet «Vold mot eldre» til foreninger, organisasjoner, eldreomsorgen
- e-læringsprogram på CD (Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress, 2011). Programmet viser gode eksempler på hvordan helsepersonell kan ta opp vanskelige spørsmål knyttet til overgrep.
- Gjøre nettsiden www.vernforeldre.no kjent

6.3 VOLD MOT KVINNER I AKTIV RUS

MÅL:

Gi voldsutsatte i aktiv rus et krisesentertilbud i henhold til krisesenterloven.

Krisesenterloven (2010) pålegger kommunene å gi alle voldsutsatte et heldøgns, trygt og midlertidig botilbud, gratis dagtilbud, heldøgns telefontilbud og oppfølging i reetableringsfasen. I evaluering av krisesenterloven (NOVA, 2015) påpekes det at: «Kommunenes krisesentertilbud til grupper med tilleggsproblematikk oppfyller ikke lovens krav. Dette gjelder voldsutsatte med rus- og psykiske problemer, samt voldsutsatte med funksjonsnedsettelse». Fylkesmannen hadde i 2015 tilsyn i Sarpsborg kommune og fikk avvik på dette punktet.

Krisesentrene i Østfold tok i 2014 initiativ til et prosjekt finansiert av Justisdepartementet for å se på krisesentertilbudet til voldsutsatte kvinner i aktiv rus. I rapporten «Kan dem takke seg selv?» belyses problemstillingene:

- at rusmiljøet preges av mye vold
- voldsutsatte kvinner i aktiv rus kan ikke bo på et krisesenter av hensyn til andre beboere
- voldsutsatte kvinner i aktiv rus er ikke nødvendigvis motivert for rusbehandling
- fokus på rus eller vold - voldsaspektet blir ofte glemt

Krisesenteret i Moss hadde våren 2015 et møte med statsråd Solveig Horne hvor det ble oppfordret til å se problemstillingen i et nasjonalt perspektiv.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
38. Finne og iverksette en løsningsmodell som gir voldsutsatte kvinner i aktiv rus et krisesentertilbud i Mosseregionen, også til dem som ikke ønsker å bli rusfrie.	Kommuneledelsen.	
39. Tydeliggjøre voldsaspektet i hjelpetilbudet til kvinner i aktiv rus som utsettes for vold i nære relasjoner. Krisesenteret kan tilby dagsamtaler om vold.	Samarbeidsrutiner mellom krisesenter og rusinstitusjoner.	

6.4 TVANGSEKTESKAP, KJØNNSLEMLESTELSE OG ALVORLIGE BEGRENŚNINGER AV UNGES FRIHET

MÅL:

Å hindre overgrepene er det langsiktige målet, samtidig må jenter og kvinner som har vært utsatt for kjønnslemlestelse få relevant og god behandling.

DELMÅL:

Komme i posisjon for dialog og informasjon med unge jenter som kan være i faresonen og deres familier, vil være det viktigste redskapet for å forebygge tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Hvis noen gifter seg mot sin vilje etter å ha blitt utsatt for press, trusler eller annen psykisk eller fysisk vold, kalles det et tvangsekteskap. Hvis man har blitt usatt for tvangsekteskap, kan blant annet ekteskapet gjøres ugyldig, man kan bo trygt på et krisesenter og derfra søke om oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag. Frykter man tvangsekteskap i utlandet, bør man bidra til at personen dette gjelder ikke reiser (ref. udi.no).

Kjønnslemlestelse praktiseres innenfor noen etniske grupper primært i Afrika og i enkelte land i Asia. Oppmerksomheten må rette seg mot personer med bakgrunn fra land som praktiserer kjønnslemlestelse, selv om dette kan oppleves som stigmatiserende. Det skal opprettes en nasjonal rådgivningsgruppe som ledd i samarbeidet mellom myndighetene og berørte grupper (ref. regjeringen.no).

Moss kommune utarbeidet i 2010 en egen handlingsplan mot kjønnslemlestelse og som følge av denne planen er det etablert en egen ressursgruppe i Moss kommune via helsesøstertjenesten. Teamet består av personer ansatt i barnevernet, barnehage, skole, jordmortjenesten og Moss voks.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har opprettet stillinger som minoritetsrådgivere ved videregående skoler som har mange minoritetsspråklige elever. Malakoff videregående skole har en slik minoritetsrådgiver som blant annet skal danne elev- og foreldrenettverk med tanke på å forebygge tvangsekteskap.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
40. Etablere felles ressursgruppe i Mosseregionen for veiledning i spørsmål knyttet til kjønnslemlestelse og tvangsekteskap.	Kommunene. Moss Voks, minoritetsrådgiver ved Malakoff videregående skole.	

41. Utvikle felles rutiner for å forebygge kjønnslemlestelse ved helsestasjonene .	Ressursgruppen i samarbeid med helsestasjonene.	
42. Utvikle felles rutiner i skolene for å forebygge tvangsekteskap .	Ressursgruppen i samarbeid med rektorer.	
43. Målrettet informasjon om forebygging av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse til ungdommen.	Se mer i kap. om informasjonstiltak. Virksomhetsledere i samarbeid med ressursgruppen.	

6.5 VOLDTEKT

MÅL:

Forhindre voldtekt blant unge.

I forekomststudien «Vold og voldtekt i Norge» (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2014) viser at mange voldtektsutsatte ikke nyttiggjør seg tilbudene som finnes, bare 11 % fikk medisinsk undersøkelse eller behandling.

Tall viser at over 40 prosent av alle politianmeldte voldtekter stammer fra en typisk situasjon med unge jevnaldrende på privat fest (regjeringen.no). Overgrepene skjer gjerne i kombinasjon med tung alkoholrus som følge av frivillig inntak av alkohol som gir redusert bevissthet og som derfor ikke evner å samtykke eller yte motstand.

Overgrepsmottaket i Østfold ivaretar kvinner og menn over 14 år som har vært utsatt for seksuelle overgrep med sporsikring og skadedokumentasjon, samt medisinsk og psykisk hjelp.

TILTAK	ANSVAR	NÅR / KOSTNAD
44. Målrettet informasjon til ungdom om hva voldtekt er, om grensesetting og ansvarlighet, samt informasjon om hjelpeapparatet (overgrepsmottaket, krisesenter og politi) når et overgrep har funnet sted.	Se kap. om informasjonstiltak. Skoler og helsestasjoner i samarbeid med overgrepsmottaket og krisesenteret. Ungdomsklubber, idretts- og kulturarena.	
45. Styrke samarbeidet mellom overgrepsmottaket i Østfold, Konfliktrådet og Krisesenteret i Moss.	Virksomhetslederne.	

Et styrket samarbeid mellom krisesentrene og overgrepsmottaket kan gi bedre tilbud:

- Voldtektsutsatte kan få tilbud å sove ut rusen på krisesenteret, før videre hjelp på overgrepsmottaket
- En voldsutsatt som oppsøker krisesenteret, kan få tilbud om sporsikring og medisinsk hjelp på overgrepsmottaket (i dag tar overgrepsmottaket kun imot personer som har vært utsatt for voldtekt, ikke annen vold)

Konfliktrådet opplyser at de vurderer å sette i gang tiltak som «**tilrettelagt dialog**», beskrevet som et forsøksprosjekt i Regjeringens handlingsplan mot voldtekt (2012-14). Tilrettelagt dialog er et lavterskeltilbud til kvinner og menn over 16 år som har blitt utsatt for voldtekt eller annen seksuell krenkelse, og som vet hvem krenkeren er og ønsker å si noe til eller å spørre krenkeren om. Da kan den voldtektsutsatte få møte vedkommende i trygge omgivelser og til en godt forberedt samtale. Tilrettelagt dialog er en av flere måter å bearbeide en krenkelse på.

7. OM VOLD I NÆRE RELASJONER

Man skiller gjerne mellom ulike typer vold:

Fysisk vold inkluderer et vidt spekter av handlinger fra det å holde, dytte, riste eller klype, via bruk av slag, spark eller våpen og til drap. Alvorlig vold gir høy risiko for fysisk skade, mens den andre volden som ikke gir slik risiko betegnes som moderat.

Seksuell vold kan dreie seg om alt fra trakassering og krenkelser til å bli presset til å utføre uønskede seksuelle handlinger, inkludert å bli utsatt for voldtekt og seksuell tortur. Den seksuelle volden er svært psykologisk nedbrytende, fordi den rammer vår mest private og sårbare side.

Materiell vold er handlinger rettet mot ting eller gjenstander. Det kan innebære å slå inn dører, vegger eller vinduer, kaste og rasere inventar, knuse eller ødelegge gjenstander eller rive i stykker klær. Særlig hvis voldsutøveren tidligere har anvendt fysisk vold, kan den materielle volden virke svært skremmende og lammende.

Psykisk vold er alle måter å skade, skremme eller krenke på, som ikke er direkte fysiske i sin natur. Det kan også være måter å styre eller dominere andre på, ved hjelp av en bakenforliggende makt eller trussel. Det kan være snakk om direkte eller indirekte trusler, degraderende og ydmykende atferd, kontroll, utagerende sjalusi, isolering og emosjonell vold.

Latent vold er vold som virker i kraft av sin mulighet. Muligheten for vold blir styrende for den voldsutsattes atferd. Det å ha opplevd vold gjør at den voldsutsatte vet at det kan skje igjen. Volden er da til stede hele tiden i kraft av sin mulighet.

Økonomisk vold er en form for vold som kan komme til uttrykk ved at partneren forhindres i å ha rådighet over sin egen økonomi. Vedkommende nektes adgang til sin egen og en eventuell felles bankkonto, eller forhindres i å ha en inntekt, og presses dermed til å måtte be om penger. I noen tilfeller tvinges partneren også til å underskrive på lån og risikerer å bli sittende med en stor gjeld. Konsekvensen er ofte økonomisk underdanighet og avhengighet.

Mangel på handling som omsorgssvikt mot barn eller eldre, vil også defineres som vold i nær relasjon.

Barn utsatt for vold: Moderne forskning levner ingen tvil om at barn som er vitne til at nære omsorgspersoner utsettes for vold får minst de samme skadevirkninger som barn som får volden direkte rettet mot seg selv (NKVTS, Carolina Øverlien 2010 «Barn som opplever vold i hjemmet»).

Æresrelatert vold: Ære er et positivt begrep som forbindes med sosial anerkjennelse, selvfølelse og selvrespekt.

Verdiene varier i de ulike samfunn. Ære er et spørsmål om velferd, status og posisjon:

- Det er et sett av regler som spesifiserer hva som gir og ikke gir ære. Brytes reglene, mistes æren
- Ære kan ikke økes, bare mistes - og eventuelt gjenvinnes
- Omverdenens vurderinger er viktigere enn personens egen moral
- Ære har en maktdimensjon

Om "gjenopprettelse" av ære innebærer vold, benyttes ofte begrepet æresrelatert vold

- Vold som oppstår innenfor nære familiære relasjoner
- Når familiens omdømme er i fare for å svertes
- Ofre er ofte kvinner
- Initieres ofte av deler av storfamilien eller nære nettverk
- Utøver er familiemedlemmer både lokalt og transnasjonalt
- Oppstår spesielt i situasjoner som er preget av sosial forandring, hvor storfamiliens identitet er under press, eks. bosetting i et annet land

Tvangsekteskap: Både tvangsekteskap, omskjæring og incest m.m. faller inn under begrepet "vold i nære relasjoner". Med tvangsekteskap forstår vi at en eller begge ektefeller ikke fritt får velge om de ønsker å inngå ekteskap eller ei. At de har fått påvirke valg av ektefelle endrer ikke forståelsen av ekteskapsinngåelse under tvang, om alternativene ikke innebærer friheten til å ikke gifte seg.

Motivene for å utsette noen for tvangsekteskap varier. Det kan være for å sikre økonomiske verdier innenfor familien eller nettverket, det kan være avtaler inngått når barnet ble født, det kan være gjenytelser for bistand i forbindelse med flukt til Norge, eller det kan være motivert av behov for gjenopprettelse av tapt ære i en familie. Uansett motiv, er det tvangen, altså manglende valgmulighet for ektefellene til å ikke inngå ekteskap som legges til grunn for forståelsen av begrepet tvangsekteskap.

Kjønnslemlestelse: Kvinnelig omskjæring er et skadelig og unødvendig inngrep i jenters og kvinners kropp. Kvinnelig omskjæring betegner ulike typer og grader av inngrep hvor ytre kjønnsdeler fjernes helt, delvis eller påføres annen varig skade, av andre årsaker enn medisinsk nødvendig behandling. Begrunnelsene for gjennomføring av kvinnelig omskjæring er mange; beskytte jentas moral, religion, tradisjon og for å bli gift.

Ingen religion krever omskjæring av kvinner. Folk fra ulike religioner omskjærer jenter. Dette skjer på grunn av tradisjon og ikke religion.

Seksuelle overgrep: Det finnes ulike definisjoner av hva som betegnes som seksuelle overgrep. Straffelovens §192 sier at «den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til dette, straffes for voldtekt.»

Man skiller mellom «fullbyrdet voldtekt» og "ufrivillige seksuelle handlinger begått imot kroppen din, eller tvang til å utføre seksuelle handlinger". Politiet har plikt til å etterforske slike saker hvis de får vite om dem, selv om de ikke anmeldes.

8. ØKONOMI

De fleste tiltakene i handlingsplanen medfører ikke noen merkostnad for kommunene. Tiltakene er ment å inngå i ordinær drift.

De kraftigste virkemidlene må underbygge de viktigste målene.

Noen tiltak krever imidlertid ekstra ressurser. Dette gjelder særlig behovet for å utvikle informasjonsmateriell, fagkonferanser og holdningsskapende tiltak.

Ved fagkonferanser for ansatte i skole og helsestasjoner vil det ikke være behov for vikarer. Det er innvilget kr 210' fra Justisdepartementet for gjennomføring av to slike fagkonferanser, samt utvikling av veileder.

Kostnader til informasjonsmateriell er kalkulert til kr 20' pr år.

Noen tiltak kan delvis gjennomføres i ordinær drift, men en videreutvikling vil få en kostnadmessig konsekvens.

Kommunene og virksomhetene oppfordres å søke prosjektmidler, gjerne i samarbeid med andre virksomheter. Prosjektmidler kan søkes ved for eksempel:

- 1) Justisdepartementet (forebygge vold i nære) (frist februar)
- 2) Bufetat (forebygge vold i nære) (frist februar)
- 3) Fylkesmannen (tiltak som gjelder hele fylket, evt skjønmidler/kommuneinnovasjon, samt tiltak i handlingsplanen fra Fylkesmannen)
- 4) SLT-midler (www.krad.no, frist mars)

Eksempler på slike prosjektsøknader kan være:

1. Familievernkontoret (Østfold):
 - Midler til prosjektleder/terapeut for parterapi, gruppeterapi, sinnemestringskurs
 - Midler til informasjonsmedarbeider som kan jobbe ut mot førstelinjen
2. Konfliktrådet (Østfold og Akershus):
 - Midler til prosjektleder som kan ha faste, oppfølgende møter med par som har skrevet kontrakt om kjøreregler i videre samliv
3. Krisesenteret i Mossregionen:
 - Midler til en stilling til informativt, koordinerende og oppsøkende arbeid.

Slike søknader kan koordineres og det kan henvises til samarbeidet i søknadene for å synliggjøre en helhetlig tankegang bak søknadene.

9. STATUS NASJONALT

Status for tiltakene beskrevet i regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (pr juli 2014) er bl.a:

- Primærforebyggende tiltak – en årlig sum er avsatt til foreldreveiledning, informasjonskampanje rettet mot ungdom, informasjonskampanje i regi av politiet, nettportal
- Avdekking i hjelpeapparatet – NKVTS har fått midler til å utarbeide en oversikt over rutineguider, kartleggingsverktøy, indikatorer, retningslinjer for rutinemessige spørsmål (screening) til gravide
- Kunnskapsformidling til hjelpeapparatet, helsevesenet og i utdanningssystemet
- Landsdekkende tilbud til unge voldsutøvere – penger er bevilget til et samarbeidsprosjekt mellom ATV og familievernnet.
- Evaluering av bruken av straffeloven §219. Oppdraget er gitt til politihøgskolen.
- Tiltak for å påse at taushetsplikten ikke er til hinder for godt samarbeid (er under planlegging).
- Evaluering av krisesenterloven og veileder til krisesenterloven kommer i 2015.

Status for regjeringens handlingsplan mot voldtekt (nov, 2014):

- Støttmateriell rusmiddelforebyggende arbeid i skolen (russetida) er utarbeidet (forebygging.no)
- Undervisningsmateriale om grenser, seksuelle krenkelseser er lagt ut (sexogpolitikk.no)
- Holdningskampanje «Kjernekar» er gjennomført (Politiet)
- Undervisningsopplegg om forebygging av voldtekt på introduksjonskurs (2013)
- Holdningsskapende arbeid i innvandrer miljøet (Regnsbueprosjektet, 2013) Modeller for familievernets arbeid.
- Ung.no nettportal for unge
- Informasjonsmateriale til fornærmede
- Tilrettelagt og frivillig dialog mellom den utsatte og gjerningspersonen (St Olavs hospital)

Statsbudsjett for 2015:

I statsbudsjettet foreslår regjeringen økte bevilgninger for å øke innsatsen mot vold i nære relasjoner, både til Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, Justisdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet.

Bevilgningene vil bl.a. gå til nye barnehus, forebyggende arbeid, familieveiledning, styrke familievernets arbeid i samarbeid med ATV (Alternativ til Vold), opplæringsprogram for å bidra til barns medvirkning, tilskuddsordning til frivillige organisasjoner, samt utvikling av en nasjonal strategi for forebygging av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.

10. VIRKEPERIODE OG IMPLEMENTERING

Handlingsplanens virkeperiode er 4 år (2015-2019)

Hva	Hvem	Når
Handlingsplanen behandles i kommune- og bystyrene våren 2015. Tiltak med behov for ekstra midler behandles særskilt.	Rådmannen	Juni 2015
Lansering av handlingsplanen (gjerne i forbindelse med fagkonferansen). Mediadekning.	Koordinator i samarbeid med kommuneledelsene.	
Arbeidsgruppe for utarbeidelse av veileder nedsettes.	Rådmennene	August 2015
Handlingsplanen gjøres kjent i kommuneledelsen og tas med inn i politirådene. Planen legges ut på kommunenes hjemmesider.	Rådmennene	September 2015
Virksomhetene tar i bruk handlingsplanen og konkretiserer tiltak som gjelder egen virksomhet. Tiltakene legges inn i enhetenes årsplaner og årshjul.	Virksomhetsledere	Oktober 2015
Veileder utarbeides, godkjennes og distribueres til virksomhetene.	Koordinator i samråd med arbeidsgruppe og fagmiljøene.	Des 2015
Virksomhetene gjennomgår og tar i bruk veilederen.	Virksomhetsledere	Jan 2016
Informasjon om vold, veileder, verktøy, informasjonsmateriell, forskningsrapporter osv legges ut på kommunenes intranett for ansatte.	Kommunen og koordinator	Febr 2016
Informasjon om vold og hjelpeapparatet legges ut på kommunenes nettsider for befolkningen.	Kommunen og koordinator	2016
Årlig statusgjennomgang av tiltakene i handlingsplanen i forbindelse med kommunenes årshjulevaluering.	Kommunen, virksomhetene, koordinator	Sept 2016, 2017 og 2018

EVALUERING OG FORNYELSE

Høsten 2019 Evaluering av handlingsplanen.
Desember 2019 Rådmannsutvalget iverksetter eventuelle nye planer/tiltak

11. PROSJEKTORGANISASJON

Styringsgruppe:

Rådmennene i Moss, Rygge, Råde og Våler:

Morten Svagård, Råde

Ivar Nævra, Rygge

Hans Petter Karlsen, Våler

Bente Hedum, Moss

Arbeidsgruppe:

Arbeidsgruppen er nedsatt av rådmennene og har bestått av:

Grete Mørch	Krisesenteret i Moss (prosjektleder)
Ingrid Blindheim	Moss, barnevernstjenesten
Agneth Weisæth	Moss, kommunalavdeling helse og sosial
Anna Helene Myhre Molvig	Råde, barnevernstjenesten
Cecilia Eggum	Våler, helse og omsorg/psykisk helse
Trude Larsen Vold	Rygge, rådgiver folkehelse
Anne Bohmann	Moss politistasjon/etterforskningsseksjonen
Ingvild Gausdal	NAV Rygge

Arbeidsprosessen

Arbeidsgruppa hadde oppstartsmøte i juni 2014 og har hatt åtte møter. Planen er oversendt rådmennene 15. mai 2015.

Arbeidet har bestått av flere faser:

Informasjonsinnhenting – forskning og status

Kreativ fase – vinklinger, resonnementer, forskningsfunnenes betydning for valg av mål og tiltak

Drøftende fase – hva bør med, hva kan man gjøre noe med

Kritisk fase

Rapportskriving

Medlemmene i gruppa har hatt ansvaret for forankring av planen i egen kommune og innhenting av innspill fra fagmiljøene. Prosjektleder har koordinert møtene, kommet med forslag til tiltak og laget utkast for drøftingene og har hovedsakelig stått for skrivingen av planen.

Prosjektleder har hatt møter med blant annet kommuneledelse, virksomhetsledere og rektorer, barnevernstjenesten, SLT-team, Ungdommens bystyre i Moss, helsestasjonene, overgrepsmottaket i Østfold, Konfliktrådet i Østfold og familievernkontoret i Østfold.

I februar ble hovedmålene og de viktigste tiltakene drøftet med rådmennene i de fire kommunene.

Midtveis i perioden ble det sendt ut mail til kommunene (kommuneledere og fagledere) med oppfordring om å komme med innspill. Ulike fagmiljøer ble bedt om å svare på spørsmålene:

- På hvilken måte jobber virksomheten med å forebygge vold i dag?
- Organisasjon og samarbeid med andre kommuner
- Forskning viser at 2 av 3 voldsutsatte aldri tar kontakt med hjelpeapparatet.

Noen tanker om hvordan vi skal klare å avdekke volden?

På grunn av ulik praksis og ulik svarprosent fra de fire kommunene, vil svarene inngå på linje med muntlige innspill som har fremkommet under møter med fagmiljøene i kommunene.

12. HENVISNINGER

- Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner ("Et liv uten vold" 2014-2017)
- Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016)
- Regjeringens handlingsplan mot voldtekt (2012-2014)
- NKVTS og Det kriminalitetsforebyggende råd (2011) «Voldsforebygging i Norge» på oppdrag fra Helsedirektoratet med eksempler på voldsforebyggende tiltak
- Agenda Kaupang (2012) «Krisesenterstrukturen i Østfold»
- «Vold og voldtekt i Norge - en nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv» (NVKTS, 2014)
- «Voldtektsituasjonen 2012» (Kripos, voldtektsgruppa)
- Statusoppfølging til handlingsplanene (Regjeringen 2014)
- Statistikk fra krisesentrene (Sentio/BUF-dir)
- Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (2012)
- Barnekonvensjonen
- «Barndommen kommer ikke i reprise» - strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014-2017) (BLD)
- Krisesenterloven (2010)
- Kommuneloven (§4. Informasjon om kommunens og fylkeskommunens virksomhet)
- Meld St. 15 (2012-2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner
- «Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner» (Vista analyse, 2012)
- «Smertefull uro – hvordan møter læreren barn/unge ved mistanke om relasjonstraumer?» En kvalitativ studie av lærernes erfaringer og opplevelser i skolehverdagen. (Helene Molvig, 2014)
- «Kan dem takke seg selv?» Prosjektrapport om krisesentertilbudet til kvinner i aktiv rus i Østfold. 2014.
- JURK (Juridisk rådgivning for kvinner) «Krise etter endt opphold på krisesenteret - en rapport om hvordan dette kan unngås» (2014)

